

Plaats van samenkomst: het toegangsweggetje naar de Merskenheide vanaf de Baken- of Beakendijk, ten zuiden van Ureterp gelegen. Wij maken u erop attent, dat dit gebiedje zelfs in de "Grote Provinciale Atlas" van de Topografische Dienst (Wolters-Noordhoff) schaal 1: 25000 niet als zodanig staat benoemd. Onder het gebiedje ligt een weg, die "De Mersken" heet. Wel staat het beschreven in het boek "Natuur in Fryslân", waarin de 123 gebieden van Staatsbosbeheer door de heer D.T.E. van der Ploeg onder de loep zijn genomen.

Contactpersoon: Jannie Sinnema. Tel. 0516-471222

Verslag voorjaarsbijeenkomst 2000 Gerard Bergsma

De voorjaarsbijeenkomst van de Vlinderwerkgroep Friesland vond plaats op zondag 16 april 2000 in het Fries Natuurmuseum te Leeuwarden. De bijeenkomst werd voorgezeten door Philip Zeinstra. Aanwezig waren 33 leden.

De voorzitter opent de bijeenkomst en heet iedereen van harte welkom. De secretaris behandelt vervolgens de ingekomen stukken. Er zijn mededelingen van Siep Sinnema (verschijning van de overzichten 1997 en 1998 van vlinderwaarnemingen in Friesland), en van Philip Zeinstra (samenwerking tussen FFF en Vlinderwerkgroep in de toekomst).

De voorzitter deelt daarna mee, dat de voorbereiding van de dagvlinderatlas redelijk op schema ligt. In het redactieteam zijn de taken nu goed verdeeld. Er wordt een overzicht gegeven van alle onderhanden zaken en wetenswaardigheden rond de atlas, zoals het symposium, de benaming van de atlas, de prijs, de subsidie, de drukker en de uitgevers, de promotie en reclame, enzovoorts.

Agendapunt 4: ervaringen/mededelingen/eigen inbreng door leden. Siep Sinnema vertelt, dat Piet Zumkehr op 25 maart een melding heeft gedaan van een rups van de uil *Lithophane lamda* (op Gagelstruik). De coördinaten heeft hij niet vermeld in zijn bericht. Philip Zeinstra heeft in zijn collectie ontdekt, dat hij in april 1987 een exemplaar heeft gevangen van de spanner *Eupithecia lanceata*, een soort die tot nu toe alleen bekend was van Limburg en waarvan de rups gebonden is aan fijnspaar. Philip deelt verder mee, dat door de Vlinderstichting eind 1999 een "Voorlopige atlas van de dagactieve nachtvlinders van Nederland" is verspreid. Hierin staat een selectie van 120 dagactieve nachtvlinders. Dit is gedaan met het oog op een (over enkele jaren) te verschijnen landelijke atlas van de "dagactieve vlinders". Iedereen die zijn eigen waarnemingen wil toetsen aan de in de voorlopige atlas vermelde locaties, of witte gebieden wil gaan inventariseren, kan aan dit project meewerken door zijn waarnemingen door te geven of zich aan te melden bij Dick Groenendijk van de Vlinderstichting. Een exemplaar van de voorlopige atlas plus waarnemingsformulieren zijn bij Dick verkrijgbaar.

Na de pauze krijgt Rob de Vos het woord. Hij is verbonden aan het Instituut voor Systematiek en Populatiebiologie (Zoölogisch Museum) te Amsterdam. Hij is secretaris van de sectie "Ter Haar" en een specialist op het gebied van vlinders.

Rob splitst zijn verhaal in twee hoofdgedeelten, te weten trekvlinderonderzoek en nachtvlinderonderzoek.

Trekvlinderonderzoek: Lempke startte het systematische onderzoek naar de Nederlandse trekvinders in 1943. Tot 1969 werd dit gecoördineerd vanuit de Studiekring voor Ecologie en Planologie; daarna kwam dit werk bij het Zoölogisch Museum te Amsterdam waar Lempke werkte. Dit hield hij (in z'n eentje) vol tot 1987. Rob heeft deze taak vervolgens overgenomen. Lempke heeft in zijn actieve periode zo'n 300 boeken en artikelen geschreven. In 1956 verscheen het boekje "De Nederlandse Trekvinders", in 1958 gevolgd door "Verre vluchten van vlinders". In 1972 kwam opnieuw "De Nederlandse Trekvinders" op de markt; dit betrof echter een geactualiseerde en uitgebreidere versie dan het eerste boekje van 1956. Daarnaast deed Lempke verslag van de trekvinders in de jaargangen van Entomologische Berichten tot deel 51 (december 1991). In 1992 verscheen van de hand van Rob de Vos de "Handleiding bij het waarnemen en registreren van Nederlandse Trekvinders". Sinds 1987 heeft Rob "Trekvlinderregistratie Nederland" in het leven geroepen. Naast zo'n 60 jaar trekvlinderonderzoek in Nederland is er verder in Europa nog weinig onderzoek naar dit fenomeen gedaan. Er wordt uitsluitend geregistreerd in o.a. België, Ierland, Engeland, Duitsland, Zwitserland en enkele Scandinavische landen. Men

is bezig om het trekvlinderonderzoek in Europees verband op poten te zetten. Dit vergt nog jaren. Van de genoemde landen is Nederland het langst volledig bezig met trekvlinderonderzoek. Rob bespreekt aan de hand van dia's de Atalanta, de Distelvlinder, de Gamma-uil en de Ypsilon-uil.

Agrotis ipsilon

Agrotis ipsilon is bezig zich in ons land te vestigen. Hij wordt hier tegenwoordig ook in het voorjaar gezien. Dat zegt genoeg. Verder laat hij de Doodshoofdpijlstaart (die snelheden van 100 km per uur kan halen), de Windepilstaart, de Oleanderpijlstaart en het Blauw weeskind (een immigrant uit Oost-Europa) de revue passeren. Rob laat een kaartje zien met trekroutes vanuit zuidelijke en zuidoostelijke richting. De Monarchvlinder kent een afwijkend

trekgedrag op het Noord-Amerikaanse continent. Hij doet er namelijk twee generaties over om in Noord-Amerika te komen en weer twee generaties voor de terugweg. De totale trek duurt dus twee jaar. Overwinteringslocaties zijn er in Californië en Mexico (de grootste). Op de Canarische eilanden en in Zuid-Spanje zitten tegenwoordig ook al vaste populaties. De vraag is, of deze vlindersoort in Europa hetzelfde trekgedrag gaat vertonen als in Amerika.

De Agaatvlinder (*Phlogophora meticulosa*) heeft ook trekneigingen, maar is in Nederland toch een gewone standvlinder. Deze soort beschouwen we daarom niet als een echte trekvlinder. Slechts de soorten die hier niet voorkomen, worden als zodanig gevolgd. *Xestia c-nigrum* was vroeger een trekvlinder; nu is het een standvlinder. De situatie is derhalve aan veranderingen onderhevig. Daarom is het interessant om jaarlijks onderzoek te blijven doen en de waarnemingen te blijven verwerken, zodat verschuivingen en verrassingen vrij snel kunnen worden onderkend.

Voor de trekvlinderwaarnemingen heeft Rob een simpeler formulier ontwikkeld. Deze kan men op aanvraag bij hem verkrijgen. Ingevulde formulieren kunnen allemaal naar Jannie Sinnema te Hemrik worden gestuurd. Deze zal er voor zorgen, dat ze vervolgens bij Rob belanden. Ieder jaar wordt er een verslag vervaardigd van de waargenomen trekvlinders. Iedereen die heeft meegewerkt door het insturen van waarnemingen krijgt hiervan een exemplaar.

Nachtvlinderonderzoek: belangrijke eerste onderzoekers naar nachtvlinders in Nederland waren de heren Snellen en Ter Haar. Beiden hebben belangwekkende boeken over nachtvlinders geschreven. De secties "Snellen" (microvlinders) en "Ter Haar" (macrovlinders) van de Nederlandse Entomologische Vereniging (NEV) zijn naar hen vernoemd. De nestor van het nachtvlinderonderzoek in Nederland, Barend Lempke, deed van 1936 tot en met 1970 uitgebreid verslag in de "Catalogus der Nederlandse Macrolepidoptera" (in 11 delen en 16 supplementen). Verder publiceerde Lempke in 1976 de "Naamlijst van de Nederlandse Lepidoptera" (Uitgever: KNNV).

In de jaren daarna kwam het vlinderonderzoek in een stroomversnelling terecht. De Vlinderstichting werd opgericht (1982) en in 1989 verscheen de "Atlas van de Nederlandse dagvlinders" (Tax). Joop Kuchlein publiceerde in 1993 het boek "De Kleine Vlinders" over de microlepidoptera. In 1995 kwam de "Naam- en Codelijst van de Nederlandse Macro-nachtvlinders" van Rob de Vos en in 1999 de voorlopige atlas van de dagactieve nachtvlinders (Vlinderstichting), alsmede in hetzelfde jaar de "Geannoteerde Naamlijst van de Nederlandse Vlinders" (Joop Kuchlein en Rob de Vos).

Organisaties: Rob geeft een overzicht van de organisaties die op vlindergebied actief zijn, o.a. de Nederlandse Entomologische Vereniging (NEV), de Stichting Tinea (microlepidoptera), Sectie Snellen (microlepidoptera), Sectie ter Haar (macrolepidoptera) en de Vlinderstichting (ecologisch onderzoek dagvlinders, dagactieve nachtvlinders en libellen).

Rob vertelt, dat wanneer een bepaalde vlinder wordt waargenomen de volgende gegevens belangrijk zijn: datum, plaats/locatie/coördinaten, naam van de waarnemer of vanger, op welke wijze waargenomen/gevangen; de etikettering van een gevangen vlinder voorzien van deze gegevens maakt de waarneming of vangst zeer waardevol. Hij laat een aantal dia's zien van nachtvlinders plus opnames van lichten en smeren. Het is nu van belang, dat nachtvlinders (net zoals dagvlinders) populair worden bij de Nederlanders. Dit is heel goed mogelijk, want er zijn tal van nachtvlinders met prachtige kleuren.

Projecten: Bij de sectie Ter Haar heeft Rob het "Eupithecia"-project gedaan. De "Eupithecia's" zijn een bepaalde groep nachtvlinders (spanners), waarvan een behoorlijk aantal soorten vrij lastig is te determineren. Voortaan moet dit een minder groot probleem zijn. Wanneer wij er niet uitkomen, kan men voor de determinatie van deze specifieke groep altijd bij hem aankloppen. Van de "Eupithecia's" is inmiddels in een collectie een nieuwe soort voor Nederland gevonden: *Eupithecia inturbata*.

Volgende projecten kunnen zijn: de "Boarmia"-soorten (*punctinalis/roboraria*), dubbel- of tweelingsoorten (*Noctua janthe/janthina* - *Amph. pyramidea/berbera* - *Acronicta psi/tridens* enzovoorts), vlinders die algemener of zeldzamer zijn geworden, zoals *Polymixis lichenea* (soort van de duinen van Ameland, Terschelling, Vlieland, Texel, Bergen aan Zee; eerst uitbreiding naar het noorden en nu weer in zuidwaartse richting), *Agrotis puta* (tot 1980 zeldzaam in Zuid-Nederland, maar momenteel in geheel Nederland aanwezig), *Thaumetopoea processionea* (de processierupsvlinder). Deze projecten worden dan behandeld tijdens de bijeenkomsten van de sectie Ter Haar.

Rob heeft nog een oproep voor leden van de Vlinderwerkgroep Friesland. Het betreft onderzoek naar en waarnemingen van *Nudaria mundana* (familie: Arctiidae). Dit betreft een bedreigde nachtvlindersoort. In Zuid-Nederland en in de duinen blijkt hij verdwenen te zijn. In Hoom heeft Rob de soort echter recentelijk gevonden tussen bemoste stenen van een op het zuiden gerichte simpele dijk. De rupsen houden van een vochtige, niet te warme omgeving en consumeren algen. De rupsen kunnen van half april tot eind mei worden gevonden. Hij toont enkele dia's, waarop o.a. de rups te zien is. Hiermee besluit hij zijn uitgebreide en boeiende presentatie.

Tijdens de rondvraag wordt er nog een vraag gesteld over het database-programma "ORDE" voor de opslag en verwerking van faunistische gegevens. Er is een nieuwe en gemoderniseerde versie (4.0) verschenen bij de Nederlandse Entomologische Vereniging (NEV). Is men lid van de landelijke vereniging, dan kan men dit programma voor f 25,00 aanvragen (diskette + handboek). Voor niet-leden kost het f 125,00.

De voorzitter bedankt Rob de Vos voor zijn komst en bijdrage aan deze avond en Johan Fokkema voor de gastvrijheid in het Natuurmuseum Leeuwarden.